

*Forgács Hajnalka*¹

POSSESSORBEJEGYZÉSES BIBLIAKIADÁSOK ÉS BIBLIAMAGYARÁZATOK
AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁR GHYCZY-GYŰJTEMÉNYÉBEN

ABSTRACT

Bible editions and Bible commentaries with possessors' inscriptions in the Ghyczy collection of the Library of the Hungarian Parliament

The library of the noble family of Ignác Ghyczy (1799–1870), a Member of Parliament and avid book collector from Komárom, contains works on political science, jurisprudence, history, geography, economics, theology, military science, literature and fiction, published in Hungarian, German, French and Latin in the 18th and 19th centuries. The collection is also rich in pastoral literature, Bible editions and commentaries. This study will present editions and commentaries from the Ghyczy collection that contain possessors' inscriptions by their former owners. I will also attempt to trace the path of these volumes to the Ghyczy collection, and describe their possible role in the lives of the Ghyczy family, Ignác Ghyczy, and the former owners. Before presenting the individual volumes, I will briefly introduce the history of the Ghyczy family, Ignác Ghyczy's career, the history of the Ghyczy collection, and the development of Ignác Ghyczy's religious literacy.

Keywords: history of culture, library history, Ghyczy collection, Bible editions, Bible commentaries

BEVEZETÉS

A tanulmányban olyan bibliakiadásokat és bibliamagyarázó köteteket mutatok be az Országgyűlési Könyvtár Ghyczy-gyűjteményéből, amelyekben possessor-bejegyzés található. A tanulmány e kötetek gyűjteményhez vezető útjának felrajzolására, valamint a Ghyczy család, Ghyczy Ignác, illetve a korábbi tulajdonosok

1 Forgács Hajnalka könyvtáros, Országgyűlési Könyvtár, doktorandusz hallgató, Szegedi Tudományegyetem. Kutatási területe: 19. századi művelődéstörténet, könyvtártörténet.
forgacs.hajnalka@parlament.hu

életében betöltött lehetséges szerepének bemutatására is vállalkozik. Az egyes kötetek ismertetése előtt röviden felvázolom a família és a gyűjtemény történetét, valamint Ghyczy Ignác pályaképet, vallási műveltségének alakulását.

A GHYCZY CSALÁD TÖRTÉNETE

Az assa- és ablanckürti Ghyczy család neve a Veszprém vármegye északi részén található Gic helységből származik, amely terület a kezdetektől a 16. század végéig a birtokukban állt. A „Ghyczy család az egyik legrégebbi magyar nemesi család”² – már a 13. századból rendelkezünk róluk levéltári adatokkal.³ Nagy Iván a família tagjai közül elsőként Móríczt fiait, Mártont és Bertalant említi meg, akik 1244-ben elvesztették Gych nevű földjüket, és uralkodói elmarasztalásban részesültek.⁴ A család leszármazási tábláját Ghyczy Lénárttal indítja. Nem nevezi meg pontosan azt a dátumot, amikor nemességet kaptak, csak azt, hogy I. Miksa magyar király az 1564. december 4-én kelt oklevelében megerősítette nemességében Ghyczy Lénárt gyermekeit: Györgyöt, Oláh Miklós esztergomi érsek érsekújvári kapitányát; János váradi kapitányt és erdélyi gubernátort; Farkas stenisnáci várkapitányt; illetve az elhunyt Ghyczy Józsa gyermekeit, Istvánt, Pált és Annát; valamint Ghyczy Lászlót, Annát és Katalint.⁵ A nemesség megerősítésénél Kempelen Béla még Zsuzsannát is megemlíti. A 16. században a család adományként megkapta a Nyitra megyei Assakürt és Ablanckürt települést I. Ferdinándtól – ekkor vették fel ezeket az előneveket. Kempelen Béla azzal egészíti ki Nagy Iván adatait, hogy a família több alkalommal, és „különböző helységekre nyert királyi és nádori adományt”⁶ Nyitra, Bars, Esztergom és Bereg vármegyében. Nemességük e területeken kívül más vármegyékben is kihirdetésre került. Többen töltöttek be közülük előkelő megyei tisztségeket Nyitra és Komárom vármegyében:⁷ országgyűlési követek, királyi tanácsosok, országbírák, fő- és alispánok, főkapitányok voltak. A család korábban az evangélikus vallást követte, ám a 18. században – Mária Terézia alatt – Ghyczy Gáspár (1720–1780), Ghyczy Ignác apai nagyapja révén a római katolikus vallásra tértek át.⁸

2 RYBÁR Olivér: Kiegészítések a Cholnoky család történetéhez – Cholnoky Jenő anyai ági rokonsága, *Veszprémi Szemle* 25(2023/3), 46–62, 58.

3 KEMPELEN Béla: Ghyczy, in: Kempelen Béla, *Magyar nemes családok*, IV. kötet, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1912, 314.

4 NAGY Iván: Ghyczy család, in: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, Negyedik kötet, Pest, Beimerl J. – Kozma Vazul, 1858, 386–402, 386.

5 NAGY Iván: Ghyczy család, in: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, Negyedik kötet, Pest, Beimerl J. – Kozma Vazul, 1858, 386–402, 388, 391.

6 KEMPELEN Béla: Ghyczy, in: Kempelen Béla, *Magyar nemes családok*, IV. kötet, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1912, 314.

7 RYBÁR Olivér: Kiegészítések a Cholnoky család történetéhez – Cholnoky Jenő anyai ági rokonsága, *Veszprémi Szemle* 25(2023/3), 59.

8 NAGY Iván: Ghyczy család, in: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, Negyedik kötet, Pest, Beimerl J. – Kozma Vazul, 1858, 386–402, 402.; SZIGETI István, „Ha-

GHYCZY IGNÁC PÁLYAKÉPE

Ghyczy Ignác komáromi könyvgyűjtő, országgyűlési képviselő volt. A Győri Királyi Jogakadémián folytatott jogi tanulmányokat, majd 1822-ben ügyvédi vizsgát tett. Pályáját a bábolnai kincstári uradalom ügyészeként kezdte,⁹ 1825-től az Esterházyak tatai uradalmi gazdatisztje,¹⁰ 1827-től gróf Esterházy Miklós tatai, gesztési és mezőlaki uradalmának prefektusa volt. A jelentős nagyságú birtokegyütteshez mintegy ötven község és pusztá tartozott. Az 1820-as évek végétől már legtöbbször ő elnökölt a tisztszék ülésein. Barcza Ádám igazgató lemondását követően, 1834 és 1848 között jószágigazgatói posztot töltött be.¹¹ 1848-ban lemondott a tisztségéről. Tekintélyének növekedésével és anyagi jólétének megszilárdulásával egyre élénkebben kapcsolódott be a vármegyei és az országos politikai életbe.

A tatai nemzetőrök századosaként részt vett az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban, majd a schwechati csata után, 1849-től címzetes kormánytanácsosként kapott megbízást István és József főherceg magyarországi uradalmainak „czélszerű igazgatására”¹² 15 évi kötelezettséggel.¹³ 1864-ben nyugdíjba vonult. 1865-től,¹⁴ illetve 1869-től – 1870-ben bekövetkezett haláláig – a tatai kerület országgyűlési képviselője volt.

Kiemelkedő színvonalú szakképzettséggel és szakirodalmi tájékozottsággal, széles körű olvasottsággal rendelkezett. A korabeli közélet népszerű szereplője volt, jellemét Szuborits Antal királyi tanácsos így dicsérte levelében: „Ő Fensége csak tanuságot lát arra, hogy olly férfiúval van dolga, kinek tiszta jellemében bátran megbízhatik [...]”¹⁵ A főhercegi méltatás példás életére és magaviseletére, tántoríthatatlan hűségére, fáradhatatlan szorgalmára és igyekezetére tér ki.¹⁶

Több életrajzi összefoglaló és nekrológ emelte ki érdemeit. *A Pallas nagy lexikona* szerint „[...] a korabeli társadalom egyik legtiszteltebb alakjai közé tartozott.”¹⁷ Az *Igazmondó* című lap így méltatta személyét halálhírének közlésekor: „A haza

zámnak hasznos polgárja kívánok lenni”. Ghyczy Kálmán *élete és politikai pályája (1808–1888)*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2012, 18.; NAGY Miklós: A Ghyczyek a magyar nemzet történelmében, *Turul*, 43(1929), 11–69, 28.

9 [s. n.]: Ghyczy Ignác, in: Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon*, Első kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967, 595–596, 595.; [s. n.]: Ghyczy Ignác, in: Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái*, III. kötet, Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, 1894, 1200–1201, 1200.

10 [s. n.]: Ghyczy Ignác, in: MARKÓ László (főszerk.): *Új magyar életrajzi lexikon*. II., Budapest, Magyar Könyvklub, 2001, 1011.

11 MNL OL P 185 MF 31715 X 9314 Esterházy család levéltárai, Dominium Gesztos, Ghyczy Ignác feljegyzése, 1831. fol. 106r

12 MNL OL P 293 1. tétel 28. doboz. Feljegyzés Ghyczy Ignác kinevezéséről, é. n. fol. 1r

13 MNL OL P 293 1. tétel 27. doboz. Ghyczy Ignác kinevezése, 1849. fol. 28r–v

14 MNL OL P 293 1. tétel 27. doboz. A tatai választókerület követválasztási jegyzőkönyve, 1865. fol. 5r–34v

15 MNL OL P 293 1. tétel 27. doboz. Szuborits Antal levele Ghyczy Ignáchoz, 1849. fol. 44r

16 MNL OL P 293 1. tétel 28. doboz. Feljegyzés Ghyczy Ignác kinevezéséről, é. n. fol. 1r

17 BLS. [BALÁCS Árpád]: Ghyczy Ignác, in: *A Pallas nagy lexikona*, VIII. kötet, Budapest, Pallas, 1894, 10–11, 11.

egy hű fiát, a szabad eszmék egy megedzett harczost, övéi egy gondos családapát vesztettek benne.”¹⁸ A *Századok*ban megjelent „Gyászír” így búcsúzott tőle: „A magyar tudományosság egy igaz barátját, a haza egy hű és jeles fiát vesztette el benne.”¹⁹ A *Hazánk s Külföld* Ghyczyre mint „a legműveltebb és legjobb hazafiak egyiké”-re emlékezett, aki „Typusa egy ó-kori táblabírónak, de ki folyvást haladt az új műveltséggel. Szerette és nagyon olvasta az irodalom jobb termékeit.”²⁰ A *Fővárosi Lapok* szintén méltatta olvasottságát: „[...] patriarchális alak, újkori műveltséggel, ki irodalmunk legmagvasabb termékeinek is mindig buzgó pártolója és olvasója volt.”²¹ A *Szegedi Híradó* feddhetetlen jellemét és „tisztza honfiui”²² lelkületét emelte ki.

GHYCZY IGNÁC GYŰJTEMÉNYE

Ghyczy Ignác halála után két évvel, 1872-ben, közel tizennégyezer kötetet számláló könyv- és hírlapgyűjteményét hat gyermeke a Képviselőházi Könyvtárnak adományozta, letéve ezzel a mai Országgyűlési Könyvtár alapjait. Gyermekei az adománylevelében mindössze annyit kértek, hogy „az átadandó könyvek kötetenként egy” [...] Atyjuk „nevét kitüntető bélyegnyomattal láttassanak el”.²³ A muzeális dokumentumok jelentős része Ghyczy Ignác alapító hagyatékából származik.²⁴

Ez a 18–19. századi, több nemzedéken keresztül gyarapított nemesi családi magánkönyvtár muzeális könyvekben és periodikumokban egyaránt gazdag. Tematikailag minden területet lefed. A gyűjtemény főként a 18. és 19. században, magyar, német, francia és latin nyelven kiadott „politikai, jogi, államtudományi, történeti, földrajzi, gazdasági, teológiai, hadtudományi, irodalomtudományi és szépirodalmi műveket tartalmaz.”²⁵

Fülöp Géza szerint a reformkorban mind több szaktudós, gyakorlati szakember, politikus és író hozott létre saját értékes szakkönyvtárat, „munkakönyvtárat”, amely a könyvgyűjtő tudományos munkáját, gyakorlati és irodalmi tevékenységét segítette, egyszersmind szépirodalmi művek és folyóiratok is helyet kaptak benne. Példaként hozza erre a könyvtártípusra a szakemberek közül Ghyczy Ignác jószág-

18 [s. n.]: [Gyászjelentés], *Igazmondó* 3(1870/19), [133.]

19 [s. n.]: Gyászír, *Századok* 4(1870/5), 350–351, 351.

20 [s. n.]: Egy hét története (Május 9.), *Hazánk s a Külföld* VI(1870/19), 301–303, 302.

21 [s. n.]: Fővárosi hírek, *Fővárosi Lapok*, 1870. május 6., 409–410, 410.

22 [s. n.]: † A haza egy becsületben öszült polgárát veszté, *Szegedi Híradó*, 12(1870/55). Melléklet a „Szegedi Híradó” 55-ik számához.

23 CSENDES Katalin: A képviselőház könyvtárának Ghyczy Ignác-gyűjteménye, *Magyar Könyvszemle* 85(1969/4), [352]–361, 353.

24 VILLÁM Judit, *Az Országgyűlési Könyvtár*, Országközi séták, Budapest, Országközi Könyvkiadó, cop. 2024, 47.

25 JÓNÁS Károly – VEREDY Katalin: *Az Országgyűlési Könyvtár története. 1870–1995*, Budapest, Magyar Országgyűlés, 1995, 165.; VILLÁM Judit, *Az Országgyűlési Könyvtár*, Országközi séták, Budapest, Országközi Könyvkiadó, cop. 2024, 36.

kormányzó és Almási Balogh Pál orvos gyűjteményét.²⁶ Ghyczy Ignác „[...] Rendszeresen továbbképezte magát, lépést tartott a hazai és külföldi agrárirodalommal. Az uradalmi kocsiikkal hetenként Pestről és gyakran Bécsből is hozatott könyvei és folyóiratai között [...] ott voltak az egykorú gazdasági irodalom termékei is”²⁷ „[...] rendszeresen megvette magának a legújabb külföldi – főleg német nyelvű – szakkönyveket, előfizetett az agrártudománnyal vagy joggal foglalkozó folyóiratokra”.²⁸ A Képviselőház Könyvtári Bizottságának 1873. június 30-i jelentése az alábbiakat fogalmazta meg Ghyczy Ignác gyűjteményének összetételével kapcsolatban: „[...] a fennevezett könyvtár ugyan számos különböző szakot illető, de mindegyikben nagybecsű munkákat tartalmaz. Kiterjed a politikai, jogi, államtudományi, történeti, földrajzi, utazási, gazdasági, hadi, theologiai és ó-classikai irodalomra; továbbá a szépirodalomra is, s gazdag, kivált a hazai történet és politikát illető könyvekben. Kiemelendők ezek közt a ritkán és nehezen teljesen megszerezhető nagy munkák [...]”²⁹

A családi adományozásnak köszönhetően mintegy 14.500 kötet érkezett Pestre. A Könyvtári Bizottság döntése értelmében a kötetek először a Sándor utcai Képviselőház társalgójában, ebédlőjében³⁰ és folyosóin³¹ kaptak helyet. 1886-tól a folyamatos helyhiány miatt megkezdődött a gyűjtemény nem gyűjtőköri részének különböző intézményekbe való szétosztása. A kötetek visszaszerzését később Nagy Miklós könyvtárigazgató szorgalmazta a 20. század elején.

Ghyczy Ignác műveltségét és könyvtárának sokszínűségét már a korabeli sajtó is kiemelte. A *Vasárnapi Ujság* a Ghyczy Ignácról megjelentetett nekrológban 1870-ben így méltatta a gyűjtőt és könyvtárát: „A nagy olvasottságu férfiú buzgó barátja volt az irodalomnak; figyelemmel kísérte a külföldi sajtót is, mit bizonyít hátrahagyott könyvtára, mely mint a korában eső magyar és német sajtó jelesebb termékeit magában foglaló, 15,000 kötetnél többet foglal magában”.³² Jókai Mór

26 FÜLÖP Géza: *Olvasási kultúra és könyvkiadás Magyarországon a felvilágosodás idején a reformkorban (1772–1848)*, A könyves szakképzés füzetek 17, Budapest, Hatágú Síp Alapítvány, 2010, 44.

27 SZABAD György: *A tatai és gesztési Eszterházy-uradalom áttérése a robotrendszeréről a tőkés gazdálkodásra*, Budapest, Akadémiai K., 1957, 46.

28 PÁL MÁNY Béla: Ghyczy Ignác (1799–1870), in: Für Lajos – Pintér János (szerk.): *Magyar agrártörténeti életrajzok. A–H.*, Budapest, M. Mezőgazd. Múzeum, 1987, 633–636, 634.

29 HORVÁTH Mihály – PULSZKY Ágost, A képviselőház könyvtári bizottságának jelentése a Ghyczy Ignác örökösei által adományozott könyvtár átvétele s a könyvtár felállítása tárgyában, in: *Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. VIII. kötet*, Buda, Magyar Királyi Államnyomda, 1873, 26–27, 26.

30 REDL Károly: 150 éves az Országgyűlési Könyvtár, *Parlamentum Szemle* 4(2019/1), 121–126, 123.

31 CIEGER András: *A magyar országgyűlés a dualizmus korában. I. kötet. A képviselőház (1865–1918)*, Budapest, Országház Könyvkiadó, 2021, 368.; CIEGER András: A népképviselői országgyűlések hivatali szervezete a dualizmus korában, in: Pelyach István (szerk.): *A magyar országgyűlések szolgálatában. Az országgyűlések mellett működő hivatalok története*, A magyar országgyűlések története, Budapest, Országház Könyvkiadó, 2024, [111]–147, 125.

32 ...Y...Y: Ghyczy Ignác (1799–1870.), *Vasárnapi Ujság* 17(1870/20): [241]–242, [241.]

„szellemi kincsbánya”³³-ként emlékezett vissza a Ghyczy-könyvtárra 1893-ban a *Pesti Hírlap*ban megjelent tárcájában.

Fülöp Géza a következőképpen fogalmaz a gyűjteménnyel kapcsolatban: „Ghyczy Ignác gyűjteményében pedig – aki 1848 előtt a tatai Eszterházy-uradalom korszerűen gazdálkodó jószágigazgatója volt – a kor gazdasági szakirodalma mellett helyet kaptak irodalmi, történeti és jogi művek, továbbá a tulajdonos élénk politikai és irodalmi érdeklődése folytán reformkori hírlapok és folyóiratok is.”³⁴

GHYCZY IGNÁC VALLÁSI MŰVELTSÉGE

Ghyczy Ignác édesapja, Ghyczy Ferenc gyermekeihez házitanítókat fogadott, így a szükséges alapismereteket otthonukban sajátíthatták el.³⁵ Ghyczy Ignác később, 1812 és 1815 között a Győri Királyi Jogakadémia hallgatója lett. A bölcsészeti fakultást (facultas philosophica) 1812 és 1813 között, a jogi fakultást (facultas juridica) 1814–1815-ben végezte el.³⁶ A bölcsészeti és a jogi fakultás egymásra épült, és két-két évet vett igénybe. Ghyczy Ignác intézményes képzése a II. Ratio Educationis időszaka alá esett, amikor a bölcsészeti fakultás feladata az önálló pályákra való képesítés, valamint a jogi, hittudományi vagy orvosi kari tanulmányokra való előkészítés volt.³⁷ A rendelet az I. Ratio Educationisszal szemben a humán műveltség átadására helyezte a hangsúlyt, csökkentve az oktatandó természettudományok számát.³⁸ A II. Ratio Educationis bevezetése után a bölcsészeti fakultáson oktattak hittant – e tárgyat a két bölcsészeti évfolyam együtt hallgatta³⁹ –, valamint rendkívüli tárgyként görög nyelvet. A magyar nyelvet mindkét karon tanították.⁴⁰ A Győri Királyi Jogakadémia irányultsága és szellemisége katolikus volt, a vallás-tan több helyen a legfontosabb tantárgyként kapott említést.⁴¹ „Az akadémián tanuló ifjakat mindenekelőtt a keresztény hit, a katolikus egyház parancsai és dog-

33 JÓKAI Mór: Hatvanhárom év előtti diétai referáda. A »Pesti Hírlap« eredeti tárcája, *Pesti Hírlap*, 1893. május 7., 2–4, 2.

34 FÜLÖP Géza: *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban*, Irodalomtörténeti könyvtár 33, Budapest, Akadémiai Kiadó – A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, 1978, 183–184.

35 SZIGETI István: „Házának basznos polgárja kívánok lenni”. *Ghyczy Kálmán élete és politikai pályája (1808–1888)*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2012, 23.

36 JUHÁSZ Réka Ibolya: *A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1719–1852*, Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 13, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017, 248.

37 BICZÓ Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 28.; JUHÁSZ Réka Ibolya: *A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1719–1852*, Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 13, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017, 16.

38 BICZÓ Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 28.

39 BICZÓ Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 28.

40 JUHÁSZ Réka Ibolya: *A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1719–1852*, Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 13, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017, 15–16.

41 BICZÓ Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 28.

mái, valamint a vallásos szertartások ismeretére kellett oktatni”,⁴² a mindennapi életben is jól hasznosítható módon.

A II. Ratio Educationis rendelkezése szerint a jogi karon az első év első félévében egyházi köz- és magánjogot tanítottak.⁴³

A Jogakadémia nagy hangsúlyt fektetett a vallási élet kereteinek biztosítására. Az intézmény diákjai hittant és szentbeszédet hallgattak vasárnap és ünnepnapokon reggel és délután, hétköznapokon pedig az arra rendelt időben misét és litániát.⁴⁴ Részt vettek az egyházi körmeneteken. Vasárnapokon és ünnepnapokon zenés diákmiséket tartottak.⁴⁵

A Győri Királyi Jogakadémia alapvetően katolikus intézmény volt. A 19. század első felében a hallgatók közel 87%-a római katolikus vallású volt, arányuk a bölcsészeti fakultáson volt a legmagasabb: meghaladta a 94%-ot. A csak jogi fakultáson tanulók esetében ez az arány 77%-ra csökkent.⁴⁶ Győr vármegyében a 16–17. századtól állandó volt a protestánsok jelenléte. A jogakadémia ajtaja is nyitva állt a római katolikustól eltérő felekezetű és vallású hallgatók előtt, a protestáns diákok megfelelő tanulmányi eredmény és sikeres felvételi vizsga esetén felvételt nyertek.⁴⁷ A 19. század első felében 4,78% evangélikus és 1,5% református felekezetű hallgató látogatta az intézményt.⁴⁸

Az iskolai tanulmányok befejeződésével jelentős szerephez jutott az önképzés lehetősége Ghyczy Ignác, mint gazdatiszt életében is, hiszen az arisztokrata munkaadók támogatták tisztjeik ez irányú törekvéseit. A tisztai alkalmazottak használhatták munkaadóik főnemesi könyvtárát, illetve az arisztokraták külön is rendeltek könyveket a részükre.⁴⁹

BIBLIAFORDÍTÁSOK ÉS BIBLIAMAGYARÁZATOK A GHYCZY-GYŰJTEMÉNYBEN

A Ghyczy-gyűjtemény eredeti összetétele szempontjából a Ghyczy Ignác könyvgyűjtő által elkészített, „Catalogus Librorum” címet viselő autográf könyvtári katalógus a leghitelesebb és legfontosabb forrás. A systematicus (szakrendi) kata-

42 BICZÓ Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 28.

43 BICZÓ Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 30.

44 BICZÓ Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 30., 47.

45 BICZÓ Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 47.

46 JUHÁSZ Réka Ibolya: *A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1719–1852*, Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 13, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017, 38.

47 BICZÓ Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2011, 47.

48 JUHÁSZ Réka Ibolya: *A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1719–1852*, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017, 39.

49 VÁRI András: Az agrárértelmiség helyzete a 19. század első felében, *Szociológiai Szemle*, 12(2002/2), [59]–76, 66.

lógusban a teológia „XIII. Theologia”⁵⁰ címmel külön fejezetet képez. Az alábbiakban olyan bibliafordításokat és bibliamagyarázatokat mutatok be a gyűjteményből, amelyek tulajdonosi bejegyzéseket tartalmaznak.

Luther-Biblia

Az első vizsgált kötet a Luther-Biblia,⁵¹ amely 1569-ben jelent meg Wittenbergben, Hans Lufft nyomdájában. Luther Márton 1521-ben kezdte el a Biblia németre fordítását, az Újtestamentum 1522-ben jelent meg, a Biblia teljes szövegével pedig 1534-re készült el.⁵² A fordítás jelentős szerepet játszott a német nyelv modern formájának megszilárdulásában.⁵³ Hans Lufft wittenbergi nyomdász még 1534-ben könyvművészeti igényességgel jelentette meg a művet. Kétéves előkészítés után született mesterművével a wittenbergi reformáció nyomdászata azt a csúcspontot érte el, ahonnan megkezdődött a teljes népnyelvű bibliai szöveg általános terjedése.⁵⁴ Az Országgyűlési Könyvtárban található kötet egy későbbi kiadás, kapcsos bőrkötésben van. Csonka példány: a címlap és a 322. oldal utáni levelek (Jel 17–22) hiányoznak. A kötet elején kézírással írt címlap található, amelyen a kiadás éve tévesen, 1549-ként szerepel. „Az impresszum hiányában a Die Propheten alle Deudsch D. Mart. Luth. Begnadet mit Kurfürstlicher zu Sachsen Freiheit. – Wittemberg [Wittenberg] : Gedruckt durch Hans Lufft, 1569) feliratú belső címlap alapján datálható a kötet.”⁵⁵ A „Ghyczy Ignác 1872” körpecsét az előzéklap verzőjén található. A possessorbejegyzés – amely szintén az előzéklap verzőjén olvasható – a következő: „Vincentii Ordody 1831 Jó szolga bíró”. A kötet margináliát tartalmaz: egy kézírással írt latin nyelvű római katolikus imát (Tantum ergo Sacramentum). Ebből arra következtethetünk, hogy egyik tulajdonosa római katolikus vallású volt, ám az ima bejegyzője az írásképp alapján nem Ordody Vince. Az egykori tulajdonos, Ordody Vince (1797–1873) – aki a tulajdonosi bejegyzés idején, 1824. november 26. és 1832. május 29. között Komárom vármegye udvardi járásának főszolgabírája⁵⁶ – Ghyczy Ignác sógora volt, Mária nevű

50 [GHYCY Ignác]: *Catalogus Librorum*, [s. l.], [s. n.], [s. a.], [338]–344. OGYK raktári jelzet: A1/1:2

51 Biblia, das ist, die gantze Heilige Schrifft Deudsch Mart. Luth. Begnadet mit Kurfürstlicher zu Sachsen Freiheit. – Wittemberg [Wittenberg] : Gedruckt durch Hans Lufft, 1569.

52 BARBIER, Frédéric: *A könyv története*, Osiris kézikönyvek, Budapest, Osiris Kiadó, 2006, 151.

53 PORTER, Stanley E.: Language and translation of the New Testament, in: Rogerson, J. W. – Lieu, Judith M. (eds.): *The Oxford handbook of biblical studies*, Oxford [etc.], Oxford University Press, cop. 2006, [184]–210, 202.

54 LÜLFING, Hans: Lufft, Hans, in: *Neue Deutsche Biographie*, Fünftehnter Band, Berlin, Duncker & Humblot, 1987, 493–495, 494.

55 S. Sz. [SERFŐZŐ Szabolcs]: Luther-Biblia, in: Pócs Dániel – Serfőző Szabolcs (szerk.): *Képes könyvek. Régi nyomtatványok az Országgyűlési Könyvtár gyűjteményéből. Kiállítás az Országgyűlési Könyvtárban, 2002. június 28.–augusztus 1. = 16th - 18th century illustrated books held by the Library of the Parliament. Exhibition in the Library of the Parliament, 28. June–1. August*, Budapest, Országgyűlési Könyvtár, 2002, 14–15, 14.

56 BOGNÁR Péter – SCHMIDTMAYER Richárd – STEGMAYER Máté: *Komárom vármegye archontológiája (1713–1849)*, Fejezetek Komárom vármegye múltjából I., Tata, Kuny Domokos Múzeum, 2024, 97.

testvérének férje.⁵⁷ A két család több szálon is rokoni kapcsolatban állt egymással. Ghyczy Ignác nagyapja, a katolikus hitre áttért Ghyczy Gáspár első felesége Ordódy Anna volt. Ordódy Vince fia, Ordódy Pál, Komárom vármegye főjegyzője Ghyczy Terézt vette feleségül. A kötet tehát feltehetően családi kapcsolatok révén kerülhetett a könyvtárba. Ordódy Vince pályáját alügyészjelöltként kezdte 1817-ben, majd 1817. október 21. és 1821. február 19. között tiszteletbeli alügyész volt. Az alügyései tisztséget 1821. február 19. és 1824. november 26. között töltötte be, a főszolgabírói poszt után főjegyző lett 1832. május 29-től 1839. május 1-ig. Gróf Nádasdy Lipót főispán Ordódy Vince főjegyzőt is jelölte második országgyűlési követnek, ám a közgyűlés végül Ghyczy Rafael másodalispánt választotta, így Ordódy az 1832–1836-os pozsonyi országgyűlés ideje alatt alispáni funkciót látott el.⁵⁸ 1836-ban másodalispán-jelölt is volt.⁵⁹ 1839-től 1851-ig a váci püspöki és kalocsai érseki javak kormányzójaként tevékenykedett.⁶⁰

De historien des Ouden en Nieuwen Testaments

A „De historien des Ouden en Nieuwen Testaments”,⁶¹ azaz az Ó- és Újszövetség története című, holland nyelvű kötet 1695-ben jelent meg Amszterdamban, Joannes Stichter (1637?–1702 után) könyvkereskedő és könyvkiadó kiadásában. A mű a Biblia történetével, keresztény vallástörténettel, teológiával, az Ó-, illetve az Újszövetség magyarázatával foglalkozik. Szerzője Nicolas Fontaine (1625–1709) francia janzenista teológus, pap, költő és műfordító volt. A mű a következő mintegy százötven esztendőben változatlan nyomtatásban jelent meg, a Biblia rövidítéseként, átfogalmazásaként és kommentárjaként.⁶² Az első kiadás 1670-ben jelent meg Párizsban, „L’histoire du Vieux et du Nouveau Testament” címmel.⁶³

A mű bevezetést, 84 fejezetet, kronológiát és tematikus mutatót tartalmaz. Az egyes fejezetek a Bibliában szereplő eseményeket mutatják be 1Móz 1-től a Jel 21-

57 „[...] Maria [...] Ordódy Vincze [...] Úr Hitvese [...]” = MNL OL P 293 1. tétel 26. doboz. Ghyczy Ferenc végrendelete, 1833. fol. 1r, 5r; „[...] Ghyczy [...] Mária Ordódy Vinczéné [...]” = MNL OL P 293 1. tétel 27. doboz. Osztálylevél, 1865. fol. 1v; „[...] Ghyczy Mária Vitézlő Ordódy Vincze Úr hitvese [...]” = MNL OL P 293 1. tétel 28. doboz. Levél a Királyi Ítéltáblához, é. n. fol. 241r

58 BOGNÁR Péter (et al): *Mozáikok a történeti Komárom vármegye levéltárából*, Fejezetek Komárom vármegye múltjából II., Tata, Kuny Domokos Múzeum, 2024, 83.

59 BOGNÁR Péter – SCHMIDTMAYER Richárd – STEGMAYER Máté: *Komárom vármegye archontológiája (1713–1849)*, Fejezetek Komárom vármegye múltjából I., Tata, Kuny Domokos Múzeum, 2024, 245.

60 NAGY Iván: Ordódy család, in: Nagy Iván: *Magyarország családai*, Nyolczadik kötet, Pest, kiadja Ráth Mór, 1861, 242–258, 258.

61 FONTAINE, Nicolas: *De historien des Ouden en Nieuwen Testaments*, met stichtelijke Toepassing, getrocken uyt de heylige Vaderen, om de Zeden in allerhande staeten van Menschente regelen. In’t Frans beschreven door den Heere de Royaumont... – Tot Amsterdam [Amsterdam]: By Joannes Stichter [Stichter], 1695.

62 BOTTIGHEIMER, Ruth B.: Bible Reading, „Bibles” and the Bible for Children in Early Modern Germany, *Past & Present*, 1993/139, [66]–89, 87.

63 BOTTIGHEIMER, Ruth B.: Bible Reading, „Bibles” and the Bible for Children in Early Modern Germany, *Past & Present*, 1993/139, [66]–89, 87.

ig, rövid kommentárokkal. A címlap rectóján a „P: s: Ruban” possessorbejegyzés található, amely feltehetően Petrus Ruban (1851–1929) francia könyvkötőre utal. Munkái szerepeltek az 1900-as párizsi kiállításon, a „Champs de Mars könyvészeti III. csoportjában”.⁶⁴ Petrus Ruban munkásságában a korábban megvetett Amand irányát fejlesztette tovább, aki „a beszédes kötés (reliure parlante) megalkotója” volt. Ez a kötéstípus az élő vagy élettelen tárgyak stilizált ábrázolásával a könyvek tartalmához illő alaphangulatot igyekezett megteremteni.⁶⁵ Az 591. oldalon egy újabb possessorbejegyzést találunk: „Joannes Vermeulen 1738”. Az 1712–1748-as keresztelési anyakönyv szerint 1738. szeptember 15-én keresztelték meg Joannes Vermeulent, Michael Vermeulen és Maria Anna Saij fiát Roosendaalban (Hollandia).⁶⁶ Lehetséges, hogy ezt az eseményt rögzítették a kötetben. A könyvben az 590. oldalon Guert Vermeulen(?) nevét találjuk, korábbi kézírással. Kiletének megállapítása további kutatást igényel. A könyv margináliát nem tartalmaz. A kötet aranyozott gerincű egész bőr kötésben van.

Biblia Sacra Vulgatae editionis

A „Biblia Sacra Vulgatae editionis: sexti V. et Clem. VIII. pont. max. auctoritate recognita” ([Velence] Venetiis : apud Pezzana, 1776) hétkötetes római katolikus, latin nyelvű Biblia. Az 1–3. és 5–6. kötetben az előzéklap rectóján szerepel egymáshoz hasonló, latin nyelvű szövegkörnyezetben Tajnay Antal egykori tulajdonos neve. A negyedik kötetben nem található possessorbejegyzés. A 7. kötet címlap rectóján az „ex Generositate D. Ant. Tajnay ... die 1a Ap. 787 functificatum” possessorbejegyzés olvasható. Tajnay Antal (1766–1830) 1781-ben kezdte meg tanulmányait a Győri Királyi Jogakadémián. 1781-ben és 1782-ben végezte el a filozófiai fakultás két évfolyamát.⁶⁷ 1790. március 18. és 1794. április 29. között Komárom vármegye első aljegyzője, 1794. április 29. és 1797. szeptember 12. között jegyzője volt.⁶⁸ Tagja volt annak a koronaőr bandériumnak, amely 1790. február 21-én Budára kísérte a koronát. Másodízben is szolgált, amikor a koronát II. Lipót magyar királlyá koronázására Pozsonyba kísérte. Tajnay Antal Komárom vármegyei őrvitézként szolgált ekkor. Minden megye őrvitéze alhadnagyi rangot is birtokolt.⁶⁹ A Komárom vármegyei koronaőr bandérium kapitánya ekkor Tajnay

64 GYÖRGYI Kálmán: Az iparművészet a párizsi kiállításon, *Magyar Iparművészet* 3(1900/5), [209]–304, 240.

65 GULYÁS Pál: A könyvgyűjtés főbb irányai II., *Uránia* IX(1908/3), 135–141, 137.

66 Brabant Historische Informationszentrum in Brabant (Niederlande), Kirchenbücher Taufen Gemeentearchief Roosendaal, Bron: boek, Teil: 8, Zeitraum: 1712–1748, Roosendaal, Archiv 8100, Inventarnummer 8, 15. September 1738, Rooms-Katholiek doopboek 1712–1748 <https://www.openarchieven.nl/bhi:1b369f63-3d8a-4cc1-666c-3a62bacbf082/de> (Letöltés: 2025.02.27.)

67 JUHÁSZ Réka Ibolya: *A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1719–1852*, Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 13, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017, 141.

68 BOGNÁR Péter – SCHMIDTMAYER Richárd – STEGMAYER Máté: *Komárom vármegye archontológiája (1713–1849)*, Fejezetek Komárom vármegye múltjából I., Tata, Kuny Domokos Múzeum, 2024, 264.

69 GARÁDY: A magyar szent korona történelme, *Hazánk*, 1(1858), 439–472, 455.

János és Ghyczy Ferenc (1756–1838), Ghyczy Ignác édesapja volt. Ghyczy Ferenc a koronaőrsege idején, 1787. augusztus 20. és 1790. március 18. között a tatai járás főszolgabírája volt,⁷⁰ a tulajdonosi bejegyzés keletkezésének idején – 1786. május 8. és 1787. augusztus 20. között – a tatai járás alszolgabírájaként tevékenykedett. A Komárom vármegyei jegyző, Tajnay Antal adhatta neki a kötetet 1787. április 1-jén, az Ghyczy Ferenc, a későbbi alispán, táblabíró, országgyűlési követ révén kerülhetett a családi könyvtárba. A kötetek aranyozott gerincű egész bőr kötésben vannak. Margináliát nem tartalmaznak. A 6. kötetben a 196–197. oldal között egy kézzel kitöltött, német nyelvű átvételi elismervény található, amely arról szól, hogy Mons. Etienne de Petrák részére, Budán, 1787. március 26-án átadtak egy levelet. A levelet a győri postahivatal továbbította. Feltehetően arról a Petrák Istvánról lehet szó, aki Pozsony városában született, kezdetben a Kúriánál szolgált, majd a Kancelláriánál dolgozott. A bécsi *Magyar Hírmondó* értesülései szerint 1792. május 7-én kezdte meg munkáját a királyi kabinetben.⁷¹ Nem tudjuk, hogy a posztai elismervény mikor került a kötetbe, de nem valószínű, hogy a könyv az 1787. március 26. és április 1. közötti rövid időszakban cserélt gazdát.

Briefe über die Bibel, im Volkston

Carl Friedrich Bahrtdt „Briefe über die Bibel, im Volkston” című hetilapjának (Halle : bei Johann Friedrich Dost, 1782–1783) 1782-es első, és 1783-as második évfolyamát őrizzük. Carl Friedrich Bahrtdt (1741–1792) német evangélikus teológus volt. Christian August Crusiusnál és Johann August Ernestinél folytatott tanulmányait követően Lipcsében, Erfurtban és Gießenben töltött be professzori állást. Gießenben vádolták először heterodoxiával. A „Die neuesten Offenbarungen Gottes in Briefen und in Erzählungen” (1773–1774) heves tiltakozást váltott ki, amelynek következtében a szerzőt fel is függesztették.⁷² 1776-ban Dürkheim an der Haardtban általános szuperintendens lett. Miután eretnekség miatt elítélték, és Poroszországba menekült, 1779-ben Halle an der Saalban filozófiai magántanári kinevezést kapott. Filológiai és filozófiai előadásait sokan látogatták. A kinyilatkoztatáshitet feladva és a kereszténységet naturalista módon értelmezve számos teológiai és morális művet, tankönyvet és latinból való fordítást készített, valamint többnyire névtelenül, gyakran szerzett frivol szépirodalmi műveket, regényeket, pimasz szatírákat és vitairatokat.⁷³ Mivel azonban hajdani pártfogója, Johann Salomo Semler hevesen bírálta, fel kellett hagynia előadói tevékenységével. Miután letöltötte a wöllneri vallási ediktum kigúnyolása miatt kapott egyéves börtönbüntetését, a francia forradalom radikális támogatója lett, hatására radikális

70 BOGNÁR Péter – SCHMIDTMAYER Richárd – STEGMAYER Máté: *Komárom vármegye archontológiája (1713–1849)*, Fejezetek Komárom vármegye múltjából I., Tata, Kuny Domokos Múzeum, 2024, 97.

71 [s. n.]: Hadi Történetek, *Magyar Hírmondó*, 1792. május 8., [641]–645, 644–654.

72 [s. n.]: Bahrtdt, Carl Friedrich, in: *Brockhaus. Die Enzyklopädie in vierundzwanzig Bänden*, Zweiter Band, 20. überarb. und aktual. Aufl., Leipzig – Mannheim, F.A. Brockhaus, 1996, 513.

73 SAUER, Bruno: Bahrtdt, Carl Friedrich, in: *Neue Deutsche Biographie*, Erster Band, Berlin, Duncker & Humblot, 1953, 542–543, 542.

demokrataként a politikai és a társadalmi problémák területére is merészkedett. Bahrddt rendkívül sokoldalú és termékeny szerző volt. A kezdeti ortodox és az átmeneti pietista időszak után a popularizált racionalizmus képviselőjévé vált, majd a szabadkőművességgel átítatott naturalizmusba ment át, amelyet a „Briefe über die Bibel im Volkston” (1782–1783) is képvisel.⁷⁴ A „Briefe über die Bibel im Volkston” című művében Krisztus csodáit természetes indokokkal magyarázta.⁷⁵ A pártfogói tanácsa ellenére megírt exegetikai műben racionális alapon kísérelte meg interpretálni a Bibliát. E munkával megalkotta az első Jézus élete regényt, az evangéliumokhoz számos fiktív elemet hozzátéve.⁷⁶ A műben szereplő titkos társaság, amelyet Krisztus az evangélistákkal alapított, sok hasonlóságot mutat a Bahrddt által alapított „Deutsche Union” szabadkőműves társasággal.⁷⁷

Az 1782-es kötet címlapjának rectóján a „Szent Ivány Mp.” possessorbejegyzés szerepel. A Ghyczy és a Szent-Iványi család⁷⁸ története szorosan összefonódik, ugyanis Ghyczy Ignác édesanyja Szent-Iványi Tekla volt. A kötet tehát egy nagyobb családi könyvtár része. Több, Szent-Iványi családnevet viselő személy is birtokolhatta, a legvalószínűbb azonban az, hogy Szent-Iványi Antal (1764–1836) tatai prefektus, Szent-Iványi Tekla testvére lehetett a kötet birtokosa, mely az ő hagyatékaként kerülhetett Ghyczy Ignáchoz: „Az Író Szobában található Könyvek, Írások, Rajzolatok, mellyek a’ Könyvtárhoz tartozóknak találtattak, a’ Könyvtárban által tétetvén, azok az egész Könyvtárral, és hozzá tartozandókkal együtt Tettes Ghyczy Ignázt Urnak a’ végrendelés értelmé szerént által adattak [...]”⁷⁹ A Szent-Iványi család vegyes vallású. Szent-Iványi Ráfael, Hont vármegye alispánja és az 1715. évi országgyűlésen Hont vármegyei követ két fia György és Menyhért volt. György katolikus vallásra tért, míg Menyhért megmaradt evangélikusnak. Szent-Iványi György unokája volt Tekla (Ghyczy Ferencné), Ghyczy Ignác édesanyja. A kötet nem tartalmaz margináliát. Félbőr kötésben van.

ÖSSZEGZÉS

A Ghyczy-gyűjteményben jelentős számban képviselteti magát a lelkiségi irodalom. Bibliakiadások és bibliamagyarázatok is találhatók benne. A tanulmány-

74 WENZ, Gunther: Bahr, Carl Friedrich, in: Kasper, Walter (Hrsg.): *Lexikon für Theologie und Kirche*, Erster Band, Freiburg – Basel – Rom – Wien, Herder, 1993, 1357.

75 FRANK, G.: Bahrddt, Karl Friedrich, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Erster Band, Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot, 1875, 772–774, 773.

76 HOEREN, Thomas: Präjakobiner in Deutschland – Carl Friedrich Bahrddt (1740–1792) –, *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* 47(1995/1), [55]–72, 63.

77 PAOLUCCI, Gianluca: Moderne Mysterien: Carl Friedrich Bahrddts ’Deutsche Union’ zwischen Geheimnis und Öffentlichkeit (Mit einigen Anmerkungen über Schillers „Don Karlos”), *Monatshefte* 107 (2015/1), 1–25, 5.

78 NAGY Iván: Szent-Iványi család, in: NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedekekre osztott táblákkal*, Tizedik kötet, Pest, kiadja Ráth Mór, 1863, 623–647.

79 MNL OL P 293 1. tétel 26. doboz. Vagyonösszeírás Szent-Iványi Antal halála után, 1837. fol. 93r

ban bemutatott kötetek tulajdonosi bejegyzéseket tartalmaznak, a legtöbb esetben családi, rokon kapcsolat révén kerültek a gyűjteménybe (Ordódy Vince, Szent-Iványi Antal), ám egyes esetekben munkakapcsolat kötötte össze az egykori tulajdonosokat (Tajnay Antal). Bizonyos esetekben a Ghyczy Ignác könyvgyűjtő és az egykori könyvtulajdonosok közötti kapcsolat minősége nehezen meghatározható (Joannes Vermeulen, Guert Vermeulen?, Petrák István).

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár

P 185 Esterházy család levéltárai

Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár

P 293 Ghyczy család

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BLS. [BALÁS Árpád]: Ghyczy Ignác, in: *A Pallas nagy lexikona*, VIII. kötet, Budapest, Pallas, 1894, 10–11.
- BARBIER, Frédéric: *A könyv története*, Osiris kézikönyvek, Budapest, Osiris Kiadó, 2006.
- BICZÓ Zalán (szerk.): *A győri jogászképzés évszázadai*, Győr, Universitas-Győr Non-profit Kft., 2011.
- BOGNÁR Péter (et al.): *Mozzsaikok a történeti Komárom vármegye levéltárából*, Fejezetek Komárom vármegye múltjából II., Tata, Kuny Domokos Múzeum, 2024.
- BOGNÁR Péter – SCHMIDTMAYER Richárd – STEGMAYER Máté: *Komárom vármegye archontológiája (1713–1849)*, Fejezetek Komárom vármegye múltjából I., Tata, Kuny Domokos Múzeum, 2024.
- BOTTIGHEIMER, Ruth B.: Bible Reading, „Bibles” and the Bible for Children in Early Modern Germany, *Past & Present*, 1993/139, [66]–89.
- Brabant Historische Informationszentrum in Brabant (Niederlande), Kirchenbücher Taufen Gemeentearchief Roosendaal, Bron: boek, Teil: 8, Zeitraum: 1712–1748, Roosendaal, Archiv 8100, Inventarnummer 8, 15. September 1738, Rooms-Katholiek doopboek 1712–1748 <https://www.openarchieven.nl/bhi:1b369f63-3d8a-4cc1-666c-3a62bacbf082> (Letöltés: 2025.02.27.)
- CIEGER András: *A magyar országgyűlés a dualizmus korában. I. kötet. A képviselőház (1865–1918)*, Budapest, Országház Könyvkiadó, 2021.
- CIEGER András: A népképviselői országgyűlések hivatali szervezete a dualizmus korában, in: Pelyach István (szerk.): *A magyar országgyűlések szolgálatában. Az országgyűlések mellett működő hivatalok története*, A magyar országgyűlések története, Budapest, Országház Könyvkiadó, 2024, [111]–147.
- CSENDES Katalin: A képviselőház könyvtárának Ghyczy Ignác-gyűjteménye, *Magyar Könyvszemle* 85(1969/4), [352]–361.
- FRANK, G.: Bahrtdt, Karl Friedrich, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Erster Band, Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot, 1875, 772–774.

- FÜLÖP Géza: *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban*, Irodalomtörténeti könyvtár 33, Budapest, Akadémiai Kiadó – A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, 1978.
- FÜLÖP Géza: *Olaszási kultúra és könyvkiadás Magyarországon a felvilágosodás idején a reformkorban (1772–1848)*, A könyves szakképzés füzetek 17, Budapest, Hatágu Síp Alapítvány, 2010.
- GARÁDY: A magyar szent korona történelme, *Hazánk*, 1(1858), 439–472.
- [GHYCY Ignác]: *Catalogus Librorum*, [s. l.], [s. n.], [s. a.].
- GULYÁS Pál: A könyvgyűjtés főbb irányai II., *Uránia* IX(1908/3), 135–141.
- GYÖRGYI Kálmán: Az iparművészet a párisi kiállításon, *Magyar Iparművészet* 3(1900/5), [209]–304.
- HOEREN, Thomas: Präjacobiner in Deutschland – Carl Friedrich Bahrdr (1740–1792) –, *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* 47(1995/1), [55]–72.
- HORVÁTH Mihály – PULSZKY Ágost: A képviselőház könyvtári bizottságának jelentése a Ghyczy Ignác örökösei által adományozott könyvtár átvétele s a könyvtár felállítására tárgyában, in: *Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. VIII. kötet*, Buda, Magyar Királyi Államnyomda, 1873, 26–27.
- JÓKAI Mór: Hatvanhárom év előtti diétai referáda. A »Pesti Hírlap« eredeti tárcája, *Pesti Hírlap*, 1893. május 7., 2–4.
- JÓNÁS Károly – VEREDY Katalin: *Az Országgyűlési Könyvtár története. 1870–1995*, Budapest, Magyar Országgyűlés, 1995.
- JUHÁSZ Réka Ibolya: *A győri felsőoktatás intézményeinek ballgatói, 1719–1852*, Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 13, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2017.
- KEMPELEN BÉLA: Ghyczy, in: Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*, IV. kötet, Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1912, 314.
- LÜLFING, Hans: Lufft, Hans, in: *Neue Deutsche Biographie*, Fünftehnter Band, Berlin, Duncker & Humblot, 1987, 493–495.
- NAGY Iván: Ghyczy család, in: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, Negyedik kötet, Pest, Beimel J. – Kozma Vazul, 1858, 386–402.
- NAGY Iván: Ordódy család, in: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, Nyolczadik kötet, Pest, kiadja Ráth Mór, 1861, 242–258.
- NAGY Iván: Szent-Iványi család, in: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, Tizedik kötet, Pest, kiadja Ráth Mór, 1863, 623–647.
- NAGY Miklós: A Ghyczyek a magyar nemzet történelmében, *Turul*, 43(1929), 11–69.
- PÁLMÁNY Béla: Ghyczy Ignác (1799–1870), in: Für Lajos – Pintér János (szerk.): *Magyar agrártörténeti életrajzok. A–H.*, Budapest, M. Mezőgazd. Múz., 1987, 633–636.
- PAOLUCCI, Gianluca: Moderne Mysterien: Carl Friedrich Bahrdrts 'Deutsche Union' zwischen Geheimnis und Öffentlichkeit (Mit einigen Anmerkungen über Schillers „Don Karlos”), *Monatshefte* 107 (2015/1), 1–25.

- PORTER, Stanley E.: Language and translation of the New Testament, in: Rogerson, J. W. – Lieu, Judith M. (eds.): *The Oxford handbook of biblical studies*, Oxford [etc.], Oxford University Press, cop. 2006, [184]–210.
- REDL Károly: 150 éves az Országgyűlési Könyvtár, *Parlamentari Szemle* 4(2019/1), 121–126.
- RYBÁR Olivér: Kiegészítések a Cholnoky család történetéhez – Cholnoky Jenő anyai ági rokonsága, *Veszprémi Szemle* 25(2023/3), 46–62.
- SAUER, Bruno: Bahrtdt, Carl Friedrich, in: *Neue Deutsche Biographie*, Erster Band, Berlin, Duncker & Humblot, 1953, 542–543.
- [s. n.]: † A haza egy becsületben öszült polgárát veszté, *Szegedi Hiradó*, 12(1870/55). Melléklet a „Szegedi Hiradó” 55-ik számához.
- [s. n.]: Bahrtdt, Carl Friedrich, in: *Brockhaus. Die Enzyklopädie in vierundzwanzig Bänden*, Zweiter Band, 20. überarb. und aktual. Aufl., Leipzig – Mannheim, F.A. Brockhaus, 1996, 513.
- [s. n.]: Egy hét története (Május 9.), *Hazánk s a Külföld* VI(1870/19), 301–303.
- [s. n.]: Fővárosi hírek, *Fővárosi Lapok*, 1870. május 6., 409–410.
- [s. n.]: Ghyczy Ignác, in: Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon*, Első kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967, 595–596.
- [s. n.]: Ghyczy Ignác, in: Markó László (főszerk.): *Új magyar életrajzi lexikon. II.*, Budapest, Magyar Könyvklub, 2001), 1011.
- [s. n.]: Ghyczy Ignác, in: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*, III. kötet, Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, 1894, 1200–1201.
- [s. n.]: Gyász hír, *Századok* 4(1870/5), 350–351.
- [s. n.]: [Gyászjelentés], *Igazmondó* 3(1870/19), [133.]
- [s. n.]: Hadi Történetek, *Magyar Hirmondó*, 1792. május 8., [641]–645.
- S. Sz. [SERFŐZŐ Szabolcs]: Luther-Biblia, in: Pócs Dániel – Serfőző Szabolcs (szerk.): *Képes könyvek. Régi nyomtatványok az Országgyűlési Könyvtár gyűjteményéből. Kiállítás az Országgyűlési Könyvtárban, 2002. június 28.–augusztus 1. = 16th - 18th century illustrated books held by the Library of the Parliament. Exhibition in the Library of the Parliament, 28. June–1. August*, Budapest, Országgyűlési Könyvtár, 2002, 14–15.
- SZABAD György: *A tatari és gesztesi Eszterházy-uradalom áttérése a robotrendszerrel a tőkés gazdálkodásra*, Budapest, Akadémiai K., 1957.
- SZIGETI ISTVÁN: „Hazámnak hasznos polgárja kívánok lenni”. Ghyczy Kálmán élete és politikai pályája (1808–1888), Budapest, Gondolat Kiadó, 2012.
- VÁRI András: Az agrárértelmisség helyzete a 19. század első felében, *Szociológiai Szemle*, 12(2002/2), [59]–76.
- VILLÁM Judit, *Az Országgyűlési Könyvtár*, Országgházi séták, Budapest, Országgház Könyvkiadó, cop. 2024.
- WENZ, Gunther: Bahr, Carl Friedrich, in: Kasper, Walter (Hrsg.): *Lexikon für Theologie und Kirche*, Erster Band, Freiburg – Basel – Rom – Wien, Herder, 1993, 1357.
- ...Y...Y: Ghyczy Ignác (1799–1870.), *Vasárnapi Ujság* 17(1870/20), [241]–242.